

MARIE VASSILTCIKOV

Jurnalele din Berlin

1940-1945

ÎNSEMNĂRILE UNEI PRINȚESE RUSE

Traducere din limba engleză de Dorina Tătăran

Prefață de Florian Banu

CORINT
ISTORIE
—2022—

Marti, 23 noiembrie. Azi-noapte a fost distrus mare parte din centrul Berlinului.

După-amiază a plouat torențial. Am fost trimisă să iau un document de care era nevoie pentru conferință. Noul nostru șef, Büttner, are o manie pentru astfel de conferințe; au loc aproape zilnic. Probabil că doar îi place să „își treacă în revistă trupele”. Îmi par o completă pierdere de timp. Pe drum, m-a udat learcă și am ajuns târziu la ședință, care a ținut până după 7 p.m. Coboram repede scările, să merg acasă, când m-a oprit portarul, cu sinistrele cuvinte: „Luftgefahr 15” [„pericol de raid aerian 15”]. Asta însemna că se apropiau formațiuni aeriene inamice mari. Am urcat scările din nou, două deodată, să îi avertizez pe colegii care locuiau departe să nu plece, pentru că altfel ar putea fi prinși în spații deschise. Sirenele au sunat tocmai când plecam din clădire. Încă ploua tare și, întrucât autobuzele aveau să se oprească în scurt timp, am decis să merg pe jos. Pe drum, am pus în cutia poștală de la colț o scrisoare lungă pe care i-o scrisesem Tatianei.

Străzile erau pline de oameni. Mulți doar stăteau pe acolo, pentru că vizibilitatea era atât de proastă din cauza ploii, încât nimeni nu se aștepta ca raidul să dureze mult sau să producă pagube mari. Acasă, am fost întâmpinată de Maria Gersdorff, care mi-a spus că soțul ei, Heinz, tocmai sunase de la biroul de la Stadt-Kommandantur [cartierul general al garnizoanei din Berlin] să o avertizeze că formațiunile aeriene inamice erau mai mari ca de obicei și, astfel, raidul ar putea fi grav, așa că rămâne peste noapte la birou. Cum nu avusesem timp să mănânc la prânz, eram lihnită. Maria i-a spus bătrânei bucătărese Martha să încâlzească niște supă, cât eu m-am dus sus, să mă schimb în pantaloni și pulover. Cum face oricine zilele acestea, mi-am împachetat câteva lucruri într-o valiză mică. Tati era în camera lui, făcea meditații cu doi tineri. Mi-a spus că dorea să nu fie deranjat.

Tocmai terminasem de împachetat, când au început tirurile antiaeriene. Îndată au devenit puternice. Tati a ieșit cu elevii lui și am coborât toți în jumătatea de subsol din spatele bucătăriei, unde stăteam de obicei în timpul raidurilor aeriene. Abia am ajuns acolo, când am auzit primele avioane apropiindu-se. Zburau foarte jos, iar în scurt timp tirurile antiaeriene au fost acoperite de un sunet foarte diferit – cel al bombelor care explodau, mai întâi în depărtare, iar apoi tot mai aproape și mai aproape, până am avut impresia că vor cădea chiar pe noi. La fiecare bubuitură, casa se clătina. Presiunea aerului era îngrozitoare, iar zgomotul asurzitor. Pentru prima dată, am înțeles ce însemna expresia *Bombenteppich* [„covor de bombe”] – Aliții îi spun bombardament de „saturație”. La un moment dat, s-a produs o ploaie de sticlă spartă și toate cele trei uși ale subsolului au zburat înăuntru, smulse din țâțâni. Le-am împins la loc și ne-am rezeamat de ele, să încercăm să le ținem închise. Îmi lăsasem haina afară, dar n-am îndrăznit să mă duc s-o iau. O rachetă incendiară a căzut șuierând la intrarea noastră, iar bărbații au întredeschis ușa, să o stingă. Brusc, ne-am dat seama că nu aveam deloc apă la îndemână, să stingem un posibil foc, și am deschis rapid toate robinetele din bucătărie. Asta a estompat zgomotul pentru câteva minute, dar nu mai mult... Avioanele n-au venit în valuri, cum fac de obicei, ci au continuat să vuiască neîncetat deasupra, mai mult de o oră.

În toiul atacului, bucătăreasa mi-a adus supa. M-am gândit că, dacă o mănânc, o să vomit. Mi s-a părut chiar imposibil să stau liniștită, așa că tot săream în picioare, la fiecare bubuitură. Tati, imperturbabil ca de obicei, a rămas așezat tot timpul, într-un fotoliu din răchită. La un moment dat, când am sărit în sus, după o explozie asurzitoare, el a zis calm: „Stai jos! Așa, dacă se prăbușește tavanul, vei fi mai departe de acesta...” Dar exploziile au continuat una după alta, atât de apropiate și de asurzitoare, încât în cele mai rele momente am stat în picioare

în spatele lui, ținându-mă de umerii lui, ca să mă protejez. Ce *bouillabaisse* de familie ar fi ieșit! Elevii lui s-au ghemuit într-un colț, în timp ce Maria a rămas în picioare, rezemată de perete, rugându-se pentru soțul ei, cu o expresie disperată. Mă tot sfătuia să stau departe de mobilă, pentru că s-ar putea despica. Bombele au continuat să cadă, iar când o casă de alături s-a prăbușit, tati a mormăit în rusă: „Volia Bojia!” [„Facă-se voia Domnului!”]. Într-adevăr, părea că nimic nu ne putea salva. După vreo oră s-a mai liniștit, tati a scos o sticlă de schnaps și am băut toți, cu înghițituri mari. Dar apoi a început din nou... Abia pe la 9.30 p.m. a încetat hurelul avioanelor deasupra. Trebuie să fi fost câteva sute.

Tocmai atunci, minunea minunilor, a sunat telefonul din bucătărie. Era Gottfried Bismarck, din Potsdam, care întreba dacă suntem bine. Auziseră sute de avioane zburând foarte jos deasupra lor, dar din cauza vizibilității proaste nu își dădeau seama ce pagube făcuseră. Când am zis: „A fost îngrozitor!”, s-a oferit să vină să mă ia, dar i-am spus că nu merita, pentru că părea să se fi terminat ce era mai rău. A promis să afle unde era Loremarie Schönburg și să mă sune.

Semnalul că se terminase a venit abia la o jumătate de oră după ce au plecat ultimele avioane, dar cu mult înainte de asta am fost chemați afară de un ofițer de marină necunoscut. Ne-a spus că vântul, până acum inexistent, a întezit brusc flăcările și focul se întindea. Am ieșit toți în mica noastră piață și, categoric, în trei părți cerul era de un roșu sângerieu. Acesta, ne-a explicat ofițerul, era doar începutul; cel mai mare pericol va veni peste câteva ore, când furtuna de foc chiar va începe. Maria ne-a dat fiecăruia câte un prosop ud, să ne tamponăm fețele, înainte să ieșim din casă – o precauție înțeleaptă, pentru că piața noastră era deja plină de fum și abia se putea respira.

Ne-am întors în casă, iar elevii tatei s-au urcat pe acoperiș, să se uite la incendiile din împrejurimi. Apoi, s-a ivit Steenson,

un *chargé d'affaire* danez (care locuiește alături), cu o sticlă de coniac în brațe. În timp ce noi stăteam în salon, vorbind și luând câte o gură de băutură, a sunat din nou telefonul. Era tot Gottfried și părea disperat de îngrijorat. Sunase la apartamentul Bernd Mumm, unde Loremarie cinase cu Aga Fürstenberg, doar ca să i se spună că Loremarie dispăruse imediat după ce se sunase încheierea raidului și nimeni nu știa unde se dusesse. Gottfried s-a gândit că poate a încercat să vină la mine, dar, cum noi eram în interiorul unui cerc de foc, mă îndoiam că putea să treacă de acesta.

În mod ciudat, îndată ce a închis, telefonul nostru a murit; adică, oamenii puteau să ne sune *pe noi*, dar *noi* nu puteam suna pe nimeni. De asemenea, curentul electric și gazul nu mai funcționau, apa nu mai curgea și a trebuit să băjbăim prin casă cu lanterne și lumânări. Din fericire, am avut timp să umplem toate căzile, chiuvetele și gălețile. Vântul se întetise alarmant, vuind ca o furtună pe mare. Când ne-am uitat pe geam, am văzut o ploaie constantă de scântei căzând pe casa noastră și pe ale vecinilor, iar aerul devenea tot mai dens și mai fierbinte, în timp ce fumul pătrundea prin geamurile sparte. Am căutat prin casă și, spre ușurarea noastră, am văzut că nu suferise mari stricăciuni, cu excepția geamurilor sparte și a ușilor scoase din țâțâni.

Tocmai când înfulecam niște sandvișuri, s-au auzit din nou sirenele. Am stat la geamuri cam o jumătate de oră, într-o tăcere deplină. Eram convinși că totul va începe din nou. Apoi, s-a auzit din nou semnalul că se încheiase. Se pare că avioanele de recunoaștere inamice survolau să vadă pagubele produse. Maria, care până atunci fusese ca piatra, a izbucnit acum în lacrimi, pentru că soțul ei nu dăduse încă niciun semn de viață. Deși eu eram acum foarte somnoroasă, am decis să stau de veghe lângă telefon. L-am pus lângă mine, pe podea, și m-am înfășurat într-o pătură, pe o canapea. Pe la 1 a.m.,

au sunat Gottfried și Loremarie, din Potsdam. Am fost întrerupți aproape imediat, dar cel puțin eram scutiți de grija pentru ea.

Spre 2 a.m., am decis să dorm un pic. A venit tati și mi-a ținut lanterna cât mi-am dat jos pantofii și am încercat să mă spăl. Spre ora 3, s-a întins și Maria. Atunci am auzit telefonul și un „liebling!” bucuros, ceea ce însemna că Heinz era bine. În scurt timp, a adormit și ea. Din când în când, te trezea câte o clădire care se prăbușea sau o bombă întârziată și mă ridicam în fund, cu inima bubuind. Furtuna de incendii atinsese maximul, iar vuietul de afară era ca un tren ce trecea printr-un tunel.

Miercuri, 24 noiembrie. Azi-dimineață devreme, am auzit-o pe Maria Gersdorff vorbind neliniștită cu tati. O casă din apropiere luase foc. Dar eram atât de obosită, încât am adormit la loc și m-am trezit abia pe la 8 a.m.

Elevia tatei plecaseră acasă, după ce își petrecuseră noaptea pe acoperișul nostru, iar Maria ieșise să cumpere niște pâine. În scurt timp, s-a întors la braț cu o bătrână înfășurată într-un șal alb. Dăduse peste ea la colțul străzii și, uitându-se la fața ei murdară, își recunoscuse propria mamă de 80 de ani, care încercase să dea de ea, umblând toată noaptea prin orașul în flăcări. Apartamentul ei fusese distrus complet, pompierii ajungând târziu și concentrându-și eforturile pe salvarea spitalului din apropiere (și, slavă Domnului, au reușit); dar toate celelalte case de pe stradă fuseseră distruse. În scurt timp, a apărut Heinz Gersdorff însuși. A spus că, întrucât venise direct acasă, văzuse doar în fugă efectele raidului, dar, din cât își dăduse seama, zona Unter den Linden (unde se afla biroul lui) fusese afectată la fel de rău ca zona noastră: ambasadele franceză și britanică, Hotelul Bristol, Zeughaus [Arsenal], și Wilhelmstrasse, și Friedrichstrasse, toate erau grav afectate.

Spre ora 11 a.m., am decis să ies și să încerc să ajung la birou, în speranța – profund optimistă, după cum s-a dovedit – de a face o baie fierbinte, îndată ce ajung acolo. Îmbrăcată cu pantalonii, cu capul înfășurat cu o eșarfă și cu o pereche de ochelari militari căptușiți cu blană, am pornit. În clipa în care am ieșit din casă, am fost învăluită de fum, iar cenușa îmi cădea pe cap. Puteam să respir doar ținând o batistă la gură și l-am binecuvântat pe Heinz că mi-a împrumutat ochelarii aceia.

La o primă vedere, Woyrschstrasse nu arăta prea rău; dar la o stradă distanță, la colțul Lützowstrasse, toate casele erau distruse. Înaintând pe Lützowstrasse, am văzut că distrugerile se înrăutățeau; multe clădiri încă ardeau și a trebuit să merg pe mijlocul drumului, lucru care era dificil, din cauza numeroaselor tramvaie distruse. Erau mulți oameni pe străzi, majoritatea înfocoliți cu eșarfe și tușind, în timp ce își croiau drum încet printre moloz. La capătul Lützowstrasse, la vreo patru străzi de biroul meu, casele de pe ambele părți s-au prăbușit și a trebuit să mă cațăr pe grămezi de moloz fumegând, țevi sparte și alte ruine, pentru a traversa pe partea cealaltă. Până atunci, văzusem foarte puțini pompieri prin preajmă, dar aici unii erau foarte ocupați să îi scoată pe oamenii prinși în pivnițe. În Lützowplatz, toate casele erau arse. Podul peste râul Spree era intact, dar pe cealaltă parte toate clădirile fuseseră distruse, mai erau în picioare doar pereții exteriori. Multe mașini își croiau drum încet printre ruine, claxonând tare. O femeie m-a prins de braț și a strigat că unul dintre pereți se prăbușea și am luat-o la fugă amândouă. Am văzut cutia poștală în care pusesem scrisoarea aceea lungă către Tatiana, cu o seară înainte; încă era în picioare, dar era complet strivită. Apoi, mi-am văzut magazinul alimentar, Krause, sau ce mai rămăsese din el. Maria mă implorase să cumpăr niște provizii în drum spre casă, pentru că acela la care erau înregistrate cupoanele ei fusese distrus. Dar acum nici bietul Krause nu îmi era de niciun

ajutor. [*Sistemul german de raționalizare a alimentelor impunea ca o persoană să își înregistreze cupoanele la un anumit magazin și doar de acolo să își ia alimentele.*]

Cumva, încă tot nu puteam să îmi imaginez că nici biroul nostru nu mai era, dar când am ajuns la colț am văzut că baraca portarului și intrarea din marmură ardeau. În față era Stempel (înalt oficial AA) și consilierul român Văleanu, înconjuțați de un grup mic de compatrioți tuciuiri ai acestuia din urmă. Văleanu s-a aruncat la gâtul meu, exclamând: „Tout a péri, aussi l'appartement des jumelles! J'emène mon petit troupeau à la campagne, à Buckow!”¹. Pentru că acum toate misiunile străine au sedii de urgență în afara orașului. Și e drept că misiunea română, care era în josul străzii, împreună cu cea finlandeză erau ruine fumegânde. L-am întrebat pe Stempel ce vom face. A mârâit: „Nu ai niciun ordin de urgență?” „Desigur”, am răspuns amabilă. „Ni s-a spus să nu ne panicăm și să ne adunăm la Siegessäule [Coloana Victoriei, la jumătatea axei est-vest], de unde vom fi luați de camioane și vom fi duși în afara orașului, citez!” A ridicat din umeri nervos și mi-a întors spatele. Am hotărât să mă duc acasă.

Deja vederea acelor nesfârșite șiruri de clădiri arse începea să mă panicheze. Întreaga zonă, unde multe dintre case îmi erau atât de familiare, fusese rasă într-o singură noapte! Am început să alerg și am ținut-o așa până am ajuns din nou în Lützowstrasse, unde o clădire s-a prăbușit în timp ce treceam pe lângă ea. Un pompier a strigat spre mine și spre niște oameni din apropiere ceva ce n-am înțeles: toți ne-am aruncat la pământ, eu mi-am îngropat capul sub brațe, iar când vuietul unui alt zid care s-a prăbușit a încetat și eram acoperiți cu mortar și praf, am ridicat privirea și, peste o baltă, am văzut

¹ „Totul e distrus, inclusiv apartamentul gemenilor! Îmi duc micuța turmă la țară, la Buckow!” - în limba franceză (n.tr.).

fața japoneză pătată a contelui C.-K. Deși eu și Tatiana îl evitasem cu grijă în ultimii patru ani (are o slăbiciune pentru fete frumoase și nu este mereu cuviincios), mi-am zis că în astfel de momente toți oamenii sunt la fel și, încercând să zâmbesc prietenos, am exclamat în engleză: „Hallo!” El m-a privit rece și a întrebat: „Kennen wir uns?” [„Ne cunoaștem?”]. Am decis că nu era momentul pentru prezentări formale și, chinându-mă să mă ridic în picioare, am plecat repede.

Când am ajuns acasă, mă aștepta o supă fierbinte. Tati mi-a luat ochelarii și a ieșit să arunce și el o privire. Apoi a sunat Gottfried Bismarck și a zis că vine să mă ia pe la 3 p.m. I-am spus pe ce străzi să o ia, să nu rămână blocat. Sora Mariei, contesa Schulenburg (care este căsătorită cu un văr al ambasadorului), a venit cu bicicleta. Ea locuiește în celălalt capăt al orașului, unde, aparent, au fost pagube puține. Chiar în dimineața aceea, la casa ei veniseră trei muncitori ca să înlocuiască tocurile geamurilor, care fuseseră distruse în timpul unui raid din august și, cu toate că tot centrul Berlinului își pierduse geamurile noaptea trecută, le-au înlocuit pe ale ei.

Singura pierdere materială pe care am suferit-o până acum este rația mea lunară de brânză Harz; am cumpărat-o ieri și, pentru că mirosea infect, așa cum și arăta, am pus-o afară, pe pervaz; dimineața nu mai era acolo, probabil, luată de presiunea aerului și dusă pe acoperișul vecin.

Când s-a întors tati, am luat ochelarii și m-am dus la celălalt birou al nostru, de pe Kurfürstenstrasse. Fostul Consulat polonez de la colț, unde eu, Tatiana și Luisa Welczek am lucrat împreună mult timp, ardea, dar clădirea ambasadei de lângă el părea neatinsă. Am făcut un salt pe lângă prima clădire și am intrat în a doua, unde se adunase un grup de oameni triști. Pe scări erau așezați Adam Trott și Leipoldt, amândoi cu fețele pline de funingine. Fuseseră acolo toată noaptea, pentru că raidul

îi prinsese la lucru. Cum nu părea să se întâmple nimic, am decis să ne întâlnim din nou acolo a doua zi dimineață, la ora 11.

La 3 p.m. fix, a apărut Gottfried cu mașina lui. Mi-am pus bagajele în spate, cu niște pături și o pernă. Cum casa lui din Potsdam era plină cu alți prieteni care aveau casele bombardate, mi-a explicat, va trebui să ne înghesuim. Pe lângă Loremarie Schönburg, mai sunt soții Essen, care s-au ivit în toiul nopții, uzi, murdari și extenuați.

Rudger Essen era în biroul lui, peste drum de al nostru, când a început raidul; Hermine era acasă (trebuie să nască în curând). A sunat-o să vină repede la Legație, la subsolul căreia niște muncitori suedezi tocmai construiseră un buncăr solid din ciment, cu pereți groși de 2,5 m. Până noaptea trecută, nicio misiune sau casă diplomatică nu a fost afectată și probabil și-au imaginat că imunitatea lor se extindea și în caz de bombardamente! Hermine a ajuns în siguranță la buncăr, iar după ce s-a dat semnalul că se terminase, au ieșit și au găsit Legația arzând ca o tortă. Au petrecut câteva ore salvând arhivele cele mai prețioase, apoi au sărit în mașina lor și s-au dus acasă. Nici casa nu mai putea fi salvată, iar de acolo au condus prin orașul în flăcări direct până la casa familiei Bismarck, în Potsdam.

După ce l-am luat pe Rudger, ne-am dus la Legația suedeză, care încă fumea, să-și ia de acolo unele lucruri care au supraviețuit. Cât Rudger era înăuntru, eu și Gottfried am coborât din mașină să rearanjăm bagajele. Tocmai atunci am văzut-o venind spre noi, înfășurată într-o blană scumpă, pe Ursula Hohenlohe, o frumusețe celebră din Berlin. Părul îi era ciufulit, machiajul întins. S-a oprit în fața noastră, suspinând: „Am pierdut tot. *Tot!*” Încerca să dea de niște prieteni spanioli care îi promiseseră să o scoată din oraș. I-am spus că și Ambasada Spaniei fusese distrusă. S-a întors pe călcâie fără o vorbă și s-a îndreptat împleticindu-se spre Tiergarten, care fumea. O bucată mare din haina ei de blană era ruptă la spate.

În scurt timp, a ieșit Rudger și am pornit pe Budapesterstrasse, printre șiruri de oameni care rătăceau ducând cu ei cărucioare de copii, saltele, bucăți ciudate de mobilă etc. Brandl, magazinul de antichități preferat al Tatianeii, încă ardea; flăcările ajunseseră la draperiile din geamuri și cuprinseseră candelaburul din cristal. Cum majoritatea materialelor din magazin erau mătăsuri și brocarturi, flăcările roz arătau foarte festiv, somptuos. Întreaga Budapesterstrasse era distrusă, cu excepția Hotelului Eden, așa că l-am ales ca loc de întâlnire în oraș, a doua zi. Apoi am luat-o pe axa est-vest. Nu ne venea să credem: nici măcar o casă nu supraviețuise, de pe nicio parte.

Când am ajuns la Potsdam, contactul cu aerul proaspăt, răcoros, m-a făcut să amețesc la început. La Regierung, reședința oficială a familiei Bismarck, soția lui Gottfried, Melanie, se agita și pregătea paturile. Hermine Essen stătea pe al ei, cu părul proaspăt spălat și rigid, ca al unei fetițe. Am făcut și eu o baie, iar Loremarie m-a frecat; apa s-a înnegrit! Melanie e dezgustată de funinginea și mizeria pe care le aduce fiecare nou venit în casa lor altfel impecabilă.

Tocmai terminasem cina, când ni s-a făcut legătura telefonic cu Tatiana la Königswart și am putut să le liniștesc pe ea și pe mama; toată ziua încercaseră să ne contacteze – fără succes. Imediat după aceea, Gottfried a fost informat că din nou se îndreptau spre Berlin formațiuni aeriene inamice mari. I-am sunat pe soții Gersdorff și pe tati, să îi avertizez. Mi-a părut rău să le dau astfel de vești proaste, în timp ce eu eram în siguranță, dar cel puțin le-a oferit timp să se îmbrace. Și, evident, un pic mai târziu, au sunat sirenele. Ceilalți au rămas în salon, dar eu și Loremarie, încă afectate de cele întâmplute noaptea trecută, am urcat în camera lui Jean-Georges, să stăm de veghe. Avioanele au zburat în valuri peste Potsdam, dar de data aceasta s-au îndreptat spre Spandau, așa că am fost mai puțin îngrijorați. Raidul a durat cam o oră, după care ne-am prăbușit în pat.